

EIROPAS CENTRĀLĀ BANKA

2003. gada 18. decembris

EIROPAS CENTRĀLĀS BANKAS PADOMES POLITIKAS NOSTĀJA VALŪTAS MAIŅAS KURSA JAUTĀJUMOS ATTIECĪBĀ UZ PIEVIENOŠANĀS VALSTĪM

I. VISPĀRĪGIE PRINCIPI

Pievienojoties Eiropas Savienībai, jaunajām dalībvalstīm jāuzskata sava valūtas maiņas kursa politika par kopīgu interešu objektu un jācenšas sasniegt cenu stabilitāti kā monetārās politikas primārais mērķis. Turklāt, atbilstoši ES politikas pamatnostādņēm, ekonomikas politikas tiks pakļautas vairākām daudzpusējas uzraudzības procedūrām. Taču, izņemot šīs saistības, kas noteiktas Eiropas Kopienas dibināšanas līgumā (Līgums), monetārās un valūtas maiņas kursa stratēģijas izvēle pēc pievienošanās ES pirmkārt ir attiecīgās dalībvalsts pienākums un prerogatīva.

Visas desmit jaunās dalībvalstis pievienosies Eiropas Savienībai kā dalībvalstis, uz kurām attiecas izņēmums. Tas nozīmē, ka, pagaidām neieviešot eiro, tās apņemas tiekties uz iespējamo eiro ieviešanu, kad būs izpildīti Līgumā noteiktie konverģences kritēriji. Līgums paredz, ka: 1) kādā brīdī pēc pievienošanās jaunās dalībvalstis iesaistīsies Valūtas kursa mehānismā II (VKM II) un 2) kad tiks uzskatīts, ka tās izpildījušas Māstrihtas konverģences kritērijus, tās ieviesīs eiro.

Jebkāda vienpusēja vienotās valūtas ieviešana, veicot “eiroizāciju” ārpus Līguma ietvariem, būtu pretrunā Ekonomikas un monetārās savienības pamatā esošajiem ekonomiskajiem apsvērumiem, kas paredz iespējamo eiro ieviešanu kā daudzpusēja pakāpeniska konverģences procesa noslēgumu. Tādējādi vienpusēja “eiroizācija” nevar būt ceļš Līgumā paredzēto eiro ieviešanas posmu apiešanai.¹

Tā kā ļoti atšķiras pievienošanās valstu saimnieciskās struktūras, valūtas maiņas kursa un monetārie režīmi un jau sasniegtās nominālās un reālās konverģences līmeņi, nevar noteikt un ieteikt vienotu ceļu uz VKM II un eiro ieviešanu. Jāatzīmē, ka arī pašreizējām eiro zonas dalībniecēm nav bijis šāda vienota ceļa. Tāpēc visa tā procesa laikā, kas beigsies ar eiro ieviešanu, katras valsts stāvokli un stratēģiju izvērtēs atsevišķi. Šajā kontekstā ECB Padome var dot īpašus ieteikumus atsevišķām valstīm. Tāpat kā agrāk, visa monetārās integrācijas procesa laikā arī turpmāk tiks piemērots vienādas attieksmes princips.

¹ (ECOFIN) Padomes ziņojums Eiropas Padomes Nicas sanāksmē par jautājumiem, kas saistīti ar valūtas maiņas kursu saistībā ar paplašināšanos, Briselē 08.11.2000., Eiropas Savienības Padomes paziņojums presei Nr. 13055/00.

II. VALŪTAS KURSA MEHĀNISMS II

VKM II tika izveidots ar Eiropas Padomes 1997. gada 16. jūnija Rezolūciju (Rezolūcija), lai ārpus eiro zonas esošo ES dalībvalstu valūtas piesaistītu eiro.² VKM II aizstāja Eiropas Monetāro sistēmu, kas tika izveidota 1979. gadā. VKM II valūtas maiņas kursa stabilitāte ir nepārprotami pakārtota primārajam mērķim – cenu stabilitātei, kas attiecas uz visām iesaistītajām dalībvalūtām.

Kā noteikts Rezolūcijā, VKM II ir divas lomas. Viena – darboties kā režīmam, kas regulē mehānismā iesaistīto dalībvalstu valūtu un eiro maiņas kursus, otra – tam jābūt saistītam ar konverģences kritērijiem eiro ieviešanai. Pirmo lomu nosaka divi būtiski Rezolūcijas noteikumi, proti, ka “ilgstoša tautsaimniecības pamatrādītāju konverģence ir priekšnoteikums noturīgai valūtas maiņas kursa stabilitātei”, vienlaikus uzsverot, ka “valūtas kursa mehānisms palīdzēs nodrošināt, lai dalībvalstis, kas atrodas ārpus eiro zonas, bet piedalās mehānismā, virzītu savu politiku uz stabilitāti, veicinās konverģenci un tādējādi palīdzēs šo valstu centienos ieviest eiro”.³ Šie nosacījumi parāda, kā mehānisms veidots, lai risinātu sarežģītās tautsaimniecības pamatrādītāju un valūtas maiņas kursa stabilitātes attiecības. VKM II otrā loma noteikta Līguma 121. pantā un atbilstošajā protokolā par konverģences kritērijiem. Tādējādi VKM II darbojas gan kā centrālā maiņas kursa, gan vispārējās konverģences ilgspējas pārbaudes posms.

Galvenās iezīmes

VKM II ir daudzpusēja vienošanās par fiksētiem, taču koriģējamiem valūtas maiņas kursiem ar centrālo maiņas kursu un standarta svārstību robežām $\pm 15\%$. Iesaistīto dalībvalstu ekonomikas politikai jābūt konsekventai, saglabājot centrālo maiņas kursu un tādējādi novēršot neatbilstoša valūtas maiņas kursa noteikšanu. Intervences, sasniedzot svārstību robežu, principā būs automātiskas un neierobežotas, ja vien tās nebūs pretrunā primārajam mērķim saglabāt cenu stabilitāti dalībvalstī vai eiro zonā. Šādu intervenču atbalstam var tikt padarīta pieejama ļoti īsa termiņa finansēšana.

VKM II pamatā ir daudzpusējs attiecīgo dalībvalstu, eiro zonas dalībvalstu, ECB un citu mehānismā iesaistīto dalībvalstu nolīgums. Šajā kontekstā lēmumus par centrālo maiņas kursu un, iespējams, šaurākām svārstību robežām pieņem pēc savstarpējas iesaistīto dalībnieku, t.sk. ECB, vienošanās. Visiem mehānismā iesaistītajiem dalībniekiem, t.sk. ECB, ir tiesības ierosināt konfidenciālu procedūru, lai pārskatītu centrālos maiņas kursus. Šāda izlīdzināšana var būt vajadzīga, piemēram, ja līdzsvara valūtas maiņas kursi laika gaitā mainās, kā rāda iepriekšējā pašreizējo dalībvalstu pieredze.

VKM II var sadzīvot vairāku valūtas maiņas kursa stratēģiju iezīmes, ko pašlaik izmanto pievienošanās valstis. Neatbilstība VKM II ir gadījumos, kad valūtas kurss ir brīvi peldošs (vai ierobežoti peldošs bez

² Eiropas Padomes Rezolūcija par valūtas kursa mehānisma izveidi Ekonomikas un monetārās savienības trešajā posmā, Amsterdamā 1997. gada 16. jūnijā ((OJ C 236, 2.8.1997, pp. 5–6) 5–6). Kā paredzēts Rezolūcijā, VKM II darbība noteikta 1998. gada 1. septembra Nolīgumā starp Eiropas Centrālo banku un to dalībvalstu centrālajām bankām, kuras atrodas ārpus eiro zonas, nosakot valūtas kursa mehānisma darbību Ekonomikas un monetārās savienības trešajā posmā (OJ C 345, 13.11.1998, pp. 6–12).

³ Attiecīgi Rezolūcijas 1.1. un 1.3. punkts.

centrālā maiņas kursa, par ko panākta savstarpēja vienošanās), mainīgi fiksēts vai fiksēts attiecībā pret citu valūtu, nevis eiro.⁴ Valūtas padomes ECB neuzskata par aizstājēju dalībai VKM II, norādot, ka valstīm, kurās darbojas valūtas padome, vajadzēs piedalīties VKM II vismaz divus gadus pirms konverģences novērtējuma, ko veic, pirms valsts beidzot var ieviest eiro. Taču tām valstīm, kurās darbojas valūtas padome, kas balstīta uz eiro un uzskatāma par ilgtspējīgu, varētu neprasīt veikt dubultu režīma maiņu, t.i., ieviest peldošu valūtas maiņas kursu VKM II ietvaros, lai vēlāk to no jauna piesaistītu eiro. Tāpēc šādas valstis var piedalīties VKM II ar valūtas padomi kā vienpusējām saistībām, pastiprinot disciplīnu VKM II. Tomēr ECB uzsvērusi, ka katru šādu režīmu izskatīs atsevišķi un būs jāpanāk kopīga vienošanās par centrālo paritāti pret eiro.

Kā paredzēts Rezolūcijā, pēc tādas dalībvalsts lūguma, kura atrodas ārpus eiro zonas, var oficiāli vienoties par šaurākām svārstību robežām nekā standarta svārstību robežas. Šādus lēmumus pieņems katrā gadījumā atsevišķi un uzskatīs par ārkārtas lēmumiem (kā tas notika agrāk), ņemot vērā, ka standarta robežas piemērotas dalībvalstīm, kuras iesaistās konverģences procesā. Daudzpusēji apstiprinātas šaurākas robežas var tikt apsvērtas tikai tad, ja valsts sasniegusi ļoti augstu konverģences līmeni, kā tas ir Dānijas gadījumā.⁵

Pievienošanās mehānismam

Ārpus eiro zonas esošajām dalībvalstīm pievienošanās VKM II ir brīvprātīga. Taču, tā kā dalība VKM II ir priekšnosacījums iespējamai eiro ieviešanai, tiek gaidīts, ka jaunās dalībvalstis kādā brīdī pievienosies mehānismam. VKM II var pievienoties jebkurā laikā pēc iestāšanās ES. Lai gan attiecīgā dalībvalsts jebkurā brīdī var uzsākt procedūru, lai iestātos VKM II, un nav noteikti nekādi konkrēti datumi, visām mehānismā iesaistītajām pusēm jāpanāk vienošanās par svarīgākajiem raksturlielumiem, jo īpaši – centrālo maiņas kursu un svārstību robežu plašumu.

Iestāšanās VKM II nav atkarīga no atbilstības iepriekš noteiktu kritēriju kopumam, un, lai pievienotos mehānismam, nav jāizpilda nekādi priekšnosacījumi. Taču, lai nodrošinātu raitu dalību VKM II, pirms tās būtu nepieciešams veikt nopietnus politikas pielāgojumus, piemēram, saistībā ar cenu liberalizāciju un fiskālo politiku, un ieturēt pārliecinošu fiskālās konsolidācijas kursu. Turklāt, tāpat kā jebkura cita valūtas maiņas kursa režīma gadījumā, dalība VKM II ir tikai viens no vispārējo politikas pamatnostādņu elementiem, tāpēc to nedrīkst skatīt izolēti. Tai jābūt saskaņā ar pārējiem šo vispārējo politikas pamatnostādņu elementiem, jo īpaši ar monetāro politiku, fiskālo politiku un struktūrpolitiku.

Izvēlētajam centrālajam maiņas kursam jāatspoguļo labākais iespējamais līdzsvara valūtas maiņas kursa novērtējums brīdī, kad notiek pievienošanās mehānismam. Šim novērtējumam jābalstās uz plašu ekonomisko rādītāju un attīstības virzienu loku, vienlaikus ņemot vērā arī tirgus procentu likmi. Šāda novērtējuma iznākumu iepriekš nevar noteikt neviens no vienošanās dalībniekiem.

⁴ (ECOFIN) Padomes ziņojums Eiropas Padomes Nicas sanāksmē par jautājumiem, kas saistīti ar valūtas maiņas kursu saistībā ar paplašināšanos, Briselē 08.11.2000., Eiropas Savienības Padomes paziņojums presei Nr. 13055/00.

⁵ Dānija piedalās VKM II ar svārstību robežām $\pm 2.25\%$, par ko panākta daudzpusēja vienošanās.

Lēmumi par centrālo maiņas kursu tiek pieņemti, dažādajām VKM II iesaistītajām pusēm savstarpēji vienojoties. Tādējādi vienpusēji paziņojumi par paredzamajiem centrālajiem maiņas kursiem nav savienojami ar mehānisma daudzpusējo būtību un nebūtu pieļaujami. Jebkurā gadījumā tie nekādi neietekmētu galīgo centrālā maiņas kursa izvēli.

Centrālā maiņas kursa izlīdzināšana jāveic laikus. Šajā sakarā VKM II Rezolūcija paredz, ka ikviena iesaistītā puse var uzsākt procedūru ar mērķi pārskatīt centrālos maiņas kursus. Šāda izlīdzināšana var būt nepieciešama, piemēram, tad, ja līdzsvara valūtas maiņas kursi laika gaitā mainās, kā to pagātnē parādījusi pašreizējo dalībvalstu pieredze. Paredzams, ka īpaši aktuālas šādas pārmaiņas varētu būt reālas konverģences vidē, būtisku ārējās konkurētspējas pārmaiņu gadījumā vai nekonsekventas makroekonomiskās politikas apstākļos.

Dalības ilgums

Līgums nosaka minimālo dalības laiku VKM II pirms eiro ieviešanas.⁶ Līgumam pievienots protokols, kas sīkāk skaidro kritēriju dalībai valūtas kursa mehānismā, paredzot, ka dalībvalstij vismaz divus gadus pirms novērtējuma bez lielām grūtībām jāievēro valūtas kursa mehānismā paredzētās normālās svārstību robežas. Proti, dalībvalsts šajā laikā pēc savas iniciatīvas nedrīkst būt devalvējusi savas valūtas centrālo maiņas kursu attiecībā pret eiro.⁷ Tāpēc pirms konverģences novērtējuma, kam seko galīgā eiro ieviešana, paredzama vismaz divus gadus ilga dalība mehānismā.

Izņemot šo divus gadus ilgo minimālo dalības laiku VKM II pirms konverģences novērtējuma, jaunajām dalībvalstīm nav noteikti nekādi ierobežojumi attiecībā uz dalības ilgumu VKM II. Lai gan paredzēts, ka visas jaunās dalībvalstis visbeidzot pievienosies eiro zonai, konkrēts grafiks nav noteikts un nav iespējams *ex ante* droši paredzēt limitu dalības ilgumam mehānismā. Tāpēc dalības ilgums VKM II būtu jāvērtē, domājot par to, kas vislabāk palīdzēs konverģences procesā, nevis par noteikto minimālo divu gadu periodu.

Nedrīkst uzskatīt, ka sākotnējais centrālais maiņas kurss būs galīgais maiņas kurss, ieviešot eiro. To nosaka ne tikai tas, ka var būt nepieciešama izlīdzināšana, bet arī atbilstīgie institucionālie nosacījumi: lēmumi par centrālajiem maiņas kursiem un par konversijas maiņas kursiem ir skaidri nošķirti, tiek pieņemti atšķirīgos laika posmos un ir atšķirīgu lēmumu pieņemšanas procesu rezultāts.

⁶ Sk. EK Līguma 121. panta 1. punkta 3. ievilkumu. 121. panta 1. punkta 4. ievilkumā, kur noteikts procentu likmju kritērijs, ir šāda atsauce uz dalību VKM II: “stabilitāte, ko dalībvalsts panākusi konverģencē un Eiropas Monetārās sistēmas valūtas maiņas mehānismā, kuru atspoguļo ilgtermiņa procentu likmes.”

⁷ Protokols par konverģences kritērijiem, kas minēti Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 121. pantā.

Svarīgākie apsvērumi saistībā ar dalību

Lēmumi par pievienošanās laiku un dalības ilgumu VKM II būtu jāpieņem, pamatojoties uz to, cik lielā mērā dalība mehānismā vairo izredzes sasniegt noturīgu tautsaimniecības pamatrādītāju konvergenci. Par šā procesa vispārējo mērķi uzskatāma makroekonomiskās stabilitātes veicināšana jaunajās dalībvalstīs, tādējādi sniedzot pēc iespējas labāku ieguldījumu ilgtspējīgā izaugsmē un reālā konverģencē. Turklāt jaunajām dalībvalstīm būtu jāapsver, cik lielā mērā ierobežota maiņas kursu elastība var palīdzēt stabilizēt gaidas un sekmēt stabili makroekonomisko un strukturālo politiku, tādējādi veicinot reālo un nominālo konvergenci. Lai gan dalība VKM II pati par sevi nenodrošina atbalstošu un konsekventu makroekonomisko un strukturālo politiku, tā var darboties kā katalizators, pastiprinot šādas politikas disciplināro efektu.

Lai noteiktu optimālo stratēģiju saistībā ar VKM II un vēlāk – eiro ieviešanu, jaunajām dalībvalstīm būs jāapsver attiecīgās valsts konkrētie apstākļi, t.sk. vispārējā monetārās integrācijas stratēģija, monetārās un valūtas maiņas kursa politikas pamatnostādnes un fiskālais stāvoklis. Turklāt tām būs jāapsver arī tas, cik lielā mērā pārejas process un sasniegumi reālo ienākumu izlīdzināšanā var ietekmēt šo valstu valūtas maiņas kursu vēlamo regulējamību pakāpi. Ņemot vērā riskus, kas saistīti ar pārāgru valūtas maiņas kursa neelastību, dažām jaunajām dalībvalstīm būtu lietderīgi apsvērt iespēju pretendēt uz dalību VKM II tikai pēc tam, kad tās būs sasniegušas augstāku konverģences pakāpi. It īpaši tas būtu ieteicams gadījumos, kad agrīni ieviesti valūtas maiņas kursa elastības ierobežojumi varētu veicināt nepārdomātus pielāgojumus ar potenciāli graujošām ekonomiskajām sekām, kas var ietekmēt arī uzticību pašam mehānismam kopumā. Citas jaunās dalībvalstis, kuras īstenojušas nozīmīgas strukturālas reformas un parādījušas spēju virzīties pa konverģences ceļu, īstenojot stabili ekonomikas politiku un maiņas kursa režīmu, kas principā ir savienojams ar VKM II, var pievienoties mehānismam jau drīz pēc iestāšanās, ja vien tiek panākta savstarpēja vienošanās par centrālo paritāti.

Dažos gadījumos jaunās dalībvalstis var atzīt par vēlamu ilgāku dalību VKM II, līdz tiek sasniegta tālāka konverģence. Turklāt tālāks progress ceļā uz tautsaimniecības pamatrādītāju ilgtspējīgu konvergenci, strukturālās reformas un progress ienākumu līmeņa izlīdzināšanā varētu izraisīt līdzsvara reālā valūtas maiņas kursa pārmaiņas, ko var būt grūtāk paveikt tikai ar iekšēju cenu pārmaiņu palīdzību. Šāda scenārija gadījumā būtu nepieciešams palikt VKM II ilgāk un, ja nepieciešams, izlīdzināt centrālo maiņas kursu, pirms valūtas maiņas kurss tiek pastāvīgi fiksēts un tiek ieviests eiro.

III. EIRO IEVIEŠANA

Paredzams, ka visas jaunās dalībvalstis noteiktā laikā pēc tam, kad būs atzīts, ka tās izpildījušas Līgumā paredzētos nosacījumus, ieviesīs eiro. Šie nosacījumi ietver novērtējumu par sasniegtā nominālās konverģences līmeņa ilgtspēju. Saskaņā ar Līguma 121. panta 1. punktu šajā novērtējumā tiks ņemts vērā arī maksājumu bilances tekošā konta stāvoklis un attīstība, kā arī darbaspēka vienības izmaksu un citu

cenu indeksu attīstība. Veicot šo novērtējumu, katrs gadījums, tāpat kā agrāk, tiks izskatīts atsevišķi, un būs jāņem vērā katras atsevišķas valsts konkrētā situācija.

Novērtējumam jābalstās uz vienlīdzīgas attieksmes principu salīdzinājumā ar esošajām dalībvalstīm. Tāpēc jaunajām dalībvalstīm netiks noteikti nekādi papildu kritēriji eiro ieviešanai, bet vienlaikus netiks doti arī nekādi atvieglojumi attiecībā uz Līgumā noteiktajiem kritērijiem, t.sk. nominālās konverģences ilgspējas kritērijiem. Saistībā ar valūtas maiņas kursa stabilitāti noteiktais kritērijs attiecas uz vismaz divus gadus ilgu dalību VKM II pirms konverģences novērtējuma, kas norisējusi bez lielām grūtībām, proti, bez devalvācijas attiecībā pret eiro. Veicot novērtējumu par valūtas maiņas kursa stabilitāti attiecībā pret eiro, tāpat kā agrāk, uzmanība galvenokārt būs pievērsta tam, vai valūtas maiņas kurss ir tuvs centrālajam maiņas kursam, vienlaikus ņemot vērā faktorus, kas varētu būt izraisījuši valūtas maiņas kursa pieaugumu. Šajā sakarā svārstību robežas VKM II ietvaros neietekmēs maiņas kursa stabilitātes kritērija novērtējumu. Turklāt jānoskaidro, vai nav pastāvējušas “lielas grūtības”, parasti aplūko, 1) izvērtējot, cik lielas bijušas maiņas kursu novirzes no VKM II centrālajiem maiņas kursiem attiecībā pret eiro, 2) izmantojot tādus rādītājus kā īstermiņa procentu likmju starpība salīdzinājumā ar eiro zonu un to attīstība un 3) apsverot, kāda loma bijusi ārvalstu valūtu intervencēm.